

LA TOPONÍMIA D'INCA. ASSAIG DE CLASSIFICACIÓ¹

Josep Benítez Mairata i Francesca Vives Amer
X Jornada d'Onomàstica i Toponímia. Inca, 1994

L'arreglada toponímica per al municipi d'Inca, de la qual avui presentam una petita mostra, forma part del gran recull dut a terme per a l'elaboració del MTB 1:5.000.

El terme municipal d'Inca abasta un total de tretze fulls del nou Mapa Topogràfic Balear, on no apareixen tots els topònims que es varen recollir en un principi.

En total s'han recollit uns 800 topònims, que relacionats amb la superfície del terme municipal d'Inca (58,21 km²) ens donen una densitat que es troba entorn de tretze topònims per km², xifra superior a la densitat mitjana de les Balears, que és d'11,6 topònims/km².

Alguns d'aquests mapes presenten zones buides de noms, com en el cas del puig de Santa Magdalena o de la zona d'Alijares, perquè es tracta d'àrees restringides a usos militars de les quals no es pot disposar d'informació cartogràfica.²

Pel que fa a la toponímia del nucli urbà, tan sols s'han recollit els noms de les principals vies i places públiques, les edificacions més notòries (esglésies, col·legis, edificis públics i de serveis, etc.) i els noms de les barriades.

Una vegada descrits els resultats del recull toponímic que duguérem a terme, l'objecte d'aquest petit estudi és fer conèixer alguns topònims, classificats per grups segons allò a què facin referència, i que demostren la varietat i la riquesa dels nostres noms de lloc.

EL PAISATGE NATURAL

En aquest apartat hi podem incloure tots els topònims que fan referència al medi físic i que es poden agrupar en:

¹ La classificació utilitzada és una petita variant de la que proposa Antoni Ordinas en el seu llibre *Els noms de lloc del terme de Selva* (1989), a qui agraïm que ens l'hagi cedida amablement.

² Altres zones de Mallorca de les quals no es disposa de cartografia pel fet de tractar-se d'àrees restringides a usos militars són, a més de les dues indicades del municipi d'Inca, la badia de Palma, l'illa de Cabrera, Cap de Pinar (Alcúdia), Puig Major de Son Torrella (Escorca), Cap Blanc (Llucmajor) i diverses parts de municipis com Calvià, Estellencs, Banyalbufar, Esporles, Valldemossa, Bunyola, Consell, Santa Maria del Camí o Santa Eugènia. En altres casos, municipis com Marratxí o Puigpunyent han estat censurats en la seva totalitat.

El relleu

Els topònims del relleu reben el nom d'orònims, i segons l'element a què es refereixen podem trobar:

Accidents positius o que indiquen elevacions del terreny, com puig de Son Catlar, puig de Santa Magdalena, puig de Son Gual, puig de Son Sastre, puig de Son Vivot, els molins des Serral, puget d'en Reure, puig de cal Senyor Pere, puig de la Minyó.³

Accidents negatius que, per contra, indiquen depressions del terreny, com comellar de Can Pobles o comellar de l'Infern, i també les cavitats com ses Coves o cova de s'Arena.

Les superfícies inclinades poden aparèixer a topònims com, per exemple, es coster des Freres o costa de Son Fuster.

Els terrenys amb absència de relleu també donen lloc a noms com sa Plana. Quan un mateix lloc presenta distintes altituds, els topònims ho solen diferenciar, com en el cas des Bosquet d'Alt i es Bosquet de Baix, o les cases des Mitjà Fondo d'Alt per distingir-les de les cases des Mitjà Fondo de Baix.

A vegades la composició dels terrenys també queda reflectida en els topònims. Alguns d'aquests casos són: els terrers de Mandrava o es Blanquer (referits a sòls argilosos), es Claperàs (derivat de claper, i que designa un caramull de pedres) o ses Roquetes, que indica clarament un terreny rocós.

L'aigua

És molt habitual trobar topònims referits a l'aigua i que anomenam hidrònims. Alguns donen nom a cursos d'aigua, entre els quals destaquen els torrents, com torrent d'Inca, torrent de Pina, torrent de Son Bordils, torrent de Massanella, torrent de s'Estorell o sa Torrentera.

D'altres indiquen un aprofitament de l'aigua per part de l'home, com els safarejtos: safareig de Can Panxa, safareig Gran de Son Vivot o safareig de sa Central (també a Son Vivot), els pous: pou des Rasquell, pou des Lladres, pou des Vidre, pous de Son Fiol, pou de s'Hort de Can Bombarda o pou des Porquers, i d'altres com sa Síquia, sínia de Son Seriol o sa Plena de s'Aigua, que dona nom a un indret on l'aigua queda retinguda, cosa que en permet l'aprofitament.

Pel que fa als torrents, crida l'atenció el fet que el seu nom canvia segons els distints llocs que travessa el seu curs.

La vegetació

Molt sovint els noms de lloc reflecteixen el tipus de vegetació del paisatge. Algunes vegades ho fan de forma genèrica, com en el cas dels boscs: Bosc de Ca na Mena, Bosquet de Son Beltran, Bosc de Son Catiu, Bosc de Son Seriol, Bosquet de Son Gual o Bosc de Son Catlar, o altres formacions com la garriga, en el cas de la Garriga de Son Bordils.

Unes altres vegades fan referència a una determinada espècie vegetal, com per exemple s'Alzinar, s'Alzinar o ses Alzines, s'Ullastrar, es Pinaret, Pinar de Son Vivot, plaça des Pins, s'Argelagar, es Canyar, s'Estepar, Corral de ses Figueres de Moro o es Pollanques.

³ Aquest topònim que anomena el punt més alt del puig de Santa Magdalena, on hi ha la creu, també l'hem trobat referenciat en les formes puig del Minyó o puig dels Minyons.

La fauna

Els zootopònims són els topònims referits als animals, dels quals alguns exemples poden ser: Caseta de ses Someres, Son Paparra, plaça des Porcs o des Bestiar i es Colomer. EL PAISATGE HUMANITZAT

Aquest gran grup de topònims el formen els noms que de qualche manera plasmen l'acció de l'home sobre el medi. La gran diversitat i complexitat d'aquestes accions fa que la classificació dels noms sigui més heterogènia que en el cas del paisatge natural.

Les construccions

Es tracta de noms que designen obres fetes per l'home, tant en el passat com més recentment. A Inca trobam referències de restes prehistòriques, com ho manifesten els topònims Vilassos de Son Vic o Talaiot de s'Ermita.

D'altra banda també apareixen noms per a les construccions rudimentàries o auxiliars de les tasques del camp, com Caseta de ses Someres, sa Boval, Solls de ses Veles, Caseta des Sequer, els Estadors, ses Païsses, Vaqueria de Son Bordils, Caseta des Figueral, Caseta de s'Era, Corral de ses Figueres de Moro, s'Era Vella o s'Era des Moros.

D'altres construccions més específiques presenten topònims com Hostal de Can Rinya, Hostal des Bòvol, Caseta des Caminers, Caseta des Xilindro, o els sempre presents molins: Molí de n'Arnavet, Molí d'en Barona, Molí de Son Bennassar, etc.

La propietat

Els topònims de les distintes propietats poden respondre a criteris molt distints. La forma més corrent de designar la propietat és la formulada com a Can (Casa d'en), Cas (Casa des) i Cal (Casa del) o les seves formes femenines Ca na, Ca sa, Ca ses, seguides d'un antropònim (nom, llinatge o malnom). Alguns exemples poden ser Can Portals, Can Calderí o Can Sansó, i molts d'altres que analitzarem més detalladament quan parlem de l'antroponímia.

Una altra forma usual per anomenar una propietat és la que utilitza la partícula Son (Això d'en) acompanyada d'un antropònim, com en els casos de Son Vivot, Son Bordils, Son Gual, Son Catlar, Son Bosc Vell, Son Bosc Nou, Son Fam, Son Sastre o Son Beltran, i que normalment fan referència a propietats de major extensió que les anteriors.

Un cas a part mereixen els topònims que evidencien un poblament o una divisió de la terra més recent, com en els casos els Establits o Camí dels Establits. Aquests noms poden fer referència a un procés d'abandó del camp i de les activitats agràries, de creixement i extensió de la ciutat i de la parcel·lació, urbanització i construcció de segones residències.

El nostre municipi, juntament amb Lloseta i Marratxí, és dels que presenten una densitat de residències secundàries en poblament dispers més elevada de Mallorca (SALVÉ, P. A.; BINIMELIS, J., 1993).

Aquest fet ha accelerat sens dubte el procés de desaparició i/o substitució dels noms de llocs tradicionals a la ruralia d'Inca.

Unes altres característiques de les propietats i les finques, com la forma, la mida o la situació, també apareixen reflectides en alguns topònims, com per exemple Punta de Can Amer, Punta de Can Cocó, sa Punta o Punta de s'Hostalet, referits a la forma o a l'acabament de la propietat; sa Rota Llarga, ses Veles o sa Vela per descriure la seva forma geomètrica; Darrere sa Vinyota, Tanca de Davant ses Cases i Davant es Pletó per localitzar determinats indrets, o finalment Camp Gran de Son Gual, indicatiu de la seva mida.

Les comunicacions

Dins aquest apartat hi podem diferenciar les vies de comunicació més importants com són les carreteres, que sovint reben el nom del lloc on es dirigeixen: Carretera de Selva, Carretera d'Alcúdia, Carretera de Llubí, etc.

De manera distinta, els camins i d'altres reben noms que poden referir-se a diversos aspectes, com així ho demostren, per exemple, Camí de ses Cimenteres, Camí de can Pototxo, Camí des Rasquell, Camí des Polvorí, Camí dels Establits, Camí Vell de Llubí, Camí d'Alijares, Camí de s'Empalme, Camí d'en Tarí, Camí de Cabrero, Camí de s'Eriçal, Camí de Can Gisca, Camí Vell de Costitx o Carreró de sa Bataia.

Altres topònims com es Creuer dels Hostalets o sa Volta indiquen un punt concret del camí.

L'agricultura i la ramaderia

Les àrees conrades per l'home sempre han estat designades per topònims que en diferencien les unes de les altres: sa Rota Llarga, Sementer de Son Bordils, ses Tanques, Sementer des Sequer, Rota des Senyor, Camp Redó, Sementer de s'Era Vella, Sementer de Davant ses Cases, Sementer des Pont, Camp d'en Bort, sa Tanca des Molí o ses Tanquetes.

Pel que fa als cultius, generalment, les espècies cultivades donen nom al terreny que ocupen. Els més freqüents són els horts, com Hort d'en Trobat, Hort de Can Vic, els Horts, Hort de cas Xigarro o Hort de Can Cullera, i les vinyes, com Vinya de Son Fuster, sa Vinyota, Vinya de Son Salat o Vinya de Can Mairata.

Altres cultius han donat lloc a noms com es Tarongerar, es Figueral, sa Plantada dels Ametlers Joves, es Pomerar, Figueral de Son Vivot, s'Oliverar, els Garrovers, Camp des Morers, sa Tanca de s'Ametlerar, etc.

Els llocs boscosos o de terres no conradisses per a pasturatge del bestiar s'anomenen pletes i així ho reflecteixen alguns topònims com es Pletó o sa Pleta. De la mateixa manera, un terreny llaurat pot rebre el nom de sa Parellada, seguint l'etimologia de «terra llaurada per un parell de bous» (MOREU-REY, 1982).

L'antroponímia i els personatges

En el cas d'Inca els topònims que porten el nom d'un personatge són els més nombrosos.

Alguns dels noms propis que apareixen en els topònims són: Xesquet (diminutiu de Xesc), Lluc i Lluca (masculí i femení respectivament), Mariano, Calisto, Blai, Filomena, Joanet o Joaní (ambdós diminutius de Joan), Nofre, Matavet (diminutiu de Mateu), Tomàs, Can Ramoneco (diminutiu de Ramon), Marina, Apol·lònia, Felip o Rafelino (diminutiu de Rafel), entre d'altres.

Pel que fa als llinatges, alguns exemples poden ser: Rigo, Pieras, Coll, Pons, López, Mairata, Monroig, Mulet, Frau o Serra.

Els malnoms, ja no tan corrents actualment, formen part d'un gran nombre de topònims, com són els casos de Cas Botigueta, Can Remuc, Can Gisca, Can Rabassó, Can Patxorra, Can Pintat, Cas Ballerot, Ca na Ruixa, Can Poteta, Ca na Corritja, per anomenar-ne uns quants. Altres vegades el nom apareix seguit del malnom, fet que completa encara més la precisió del topònim, com Can Pere de sa Mossa, Can Ramon Xaroiés, Ca l'Amo Antoni de ses Veles, Can Joan des Forn, Can Toni Nou, Can Xesc de sa Sínia i Ca na Margalida des Cantó.

Un dels grups de topònims que més crida l'atenció és el que es refereix a un aspecte molt concret de la persona. Així podem citar:

Antropònims que fan referència a oficis i ocupacions, com Cas Manescal, Cas Pastoret i Can Pastora, Cas Jutge Campaner, Cas Peixater, Cas Fidever, Cas Corder, Cas Sereno, Cas Secretari, Cas Sastre, Cas Pagès, Cas Metge, Cas Gerreret, Cas Dentista, Cas

Quefe (de «jefe») o Cas Sabater. Altres noms manifesten l'origen de la persona amb el gentilici: Cas Pobler, Ca s'Alaroner, Ca s'Eivissenc, Cas Català, Can Menorquí o Cas Pollencí, o també amb el nom del lloc d'origen com Can Sineu i Can Búger.

La gent d'església i els estaments eclesiàstics (del més baix al més alt) han aparegut tradicionalment en els antropònims. Alguns exemples d'aquest tipus a Inca són Ca s'Escolà i Ca s'Escolana, es Coster des Frares, Can Vicari, Son Frare, Cas Canonge, Cas Capellans de Can Lau o fins i tot Cas Beato i Can Missa.

D'altres noms fan referència al cos humà o a l'aparença i defectes físics: Can Guixa, Can Panxa, Ca na Morra i Can Ditet o Ca na Menuda i Can Menut, Can Ros, Can Pelut, Can Mengo o Can Revull.

També trobam antropònims referits a aliments, objectes i coses diverses, com Can Ciuró, Can Balena, Can Fideu, Can Xulla, Can Gelat, Can Tro, Can Flor o Can Bombarda (de bomba).

En un darrer grup hi podem incloure els noms que indiquen colors: Can Blanquet, Can Blancos, Ca Madò Vermella o Can Verd, a més dels referits a animals, com Can Caragol, Can Llebre, Can Cadenera, Can Peixet, Cas Cabrit, Can Bovet o Can Perdiu.

Després d'aquesta mostra de topònims, tan sols podem concloure que aquesta és una feina inconclusa que ens agradaria de continuar sense limitacions, conscients que la pèrdua de molts de noms i la desaparició dels darrers grans coneixedors i informadors vàlids afecta el nostre patrimoni cultural.